

Jestem przedsiębiorczy – interdyscyplinarny program nauczania podstaw przedsiębiorczości i ekonomii w praktyce w Zespole Szkół Mechanicznych im. Komisji Edukacji Narodowej w Poznaniu

autorki: **Beata Marciniak i Violetta Lenarczyk**

Program autorski powstał w ramach projektu: „Jestem przedsiębiorczy – innowacyjny program nauczania podstaw przedsiębiorczości i ekonomii w praktyce” współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego przy współpracy nauczycieli podstaw przedsiębiorczości oraz pracownika naukowo-dydaktycznego Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie stanowiących zespół merytoryczny w składzie:

Magdalena Ambrozik, Karolina Czarniecka-Wilczak, Agnieszka Domańska, Ewa Kowalska, Paweł Kempiak, Anna Lehmann, Gabriel Piguła, Krzysztof Pyrzyk, Monika Sekura, Cecylia Szarzyńska, Agnieszka Świętek, Sylwia Walczak-Gozdowska, Radosław Witkowski, Angelika Zygmunt.

1. OGÓLNE CELE EDUKACYJNE

W roku szkolnym 2009/2010 została wprowadzona w szkołach reforma programowa, która zakłada rozszerzenie edukacji na rzecz przedsiębiorczości. Zgodnie z nową podstawą programową, która zaczęła obowiązywać w pierwszych klasach szkół ponadgimnazjalnych od roku szkolnego 2012/2013, przedmiot podstawy przedsiębiorczości jest realizowany tylko w zakresie podstawowym, realizowanym we wszystkich typach szkół, jako przedmiot kształcenia ogólnego w klasie pierwszej (wg ramowego programu nauczania). Dodatkowo został wprowadzony nowy przedmiot uzupełniający: ekonomia w praktyce, którego głównym celem kształcenia jest nabycie umiejętności przeprowadzania kompletnej realizacji przedsięwzięcia: od pomysłu, przez przygotowanie planu, wdrożenie go, aż do analizy efektów¹. Warto podkreślić, że wprowadzone zmiany w procesie kształcenia świadczą o świadomości ogromnego znaczenia edukacji ekonomicznej uczniów przez twórców nowej podstawy programowej. Edukacja ekonomiczna jest bardzo istotnym czynnikiem określającym poziom kapitału ludzkiego – głównego czynnika decydującego o bogactwie narodów².

Celem przedmiotu podstawy przedsiębiorczości jest wyposażenie ucznia w wiedzę teoretyczną niezbędną do funkcjonowania na współczesnym, pełnym dynamicznych zmian rynku pracy, zarówno w roli pracownika jak i pracodawcy oraz do życia we współczesnej gospodarce opartej na wiedzy.

Ekonomia w praktyce stawiając za cel rozwój postaw przedsiębiorczych bazujący na wiedzy zdobytej w ramach podstaw przedsiębiorczości stanowi nie tylko jego kontynuację, ale, jak można przyjąć, jego

¹ A. Andrzejczak (red.), *Przedsiębiorczość w edukacji*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2008

² Ekonomia stosowana podręcznika do podstaw przedsiębiorczości, Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości, Warszawa 2012

integralną część. Bardziej teoretyczny charakter podstaw przedsiębiorczości i praktyczny nowego przedmiotu, świadczą o potrzebie wspólnego ich ujęcia w postaci interdyscyplinarnego programu nauczania. Uczeń decydując się na przedmiot ekonomia w praktyce będzie miał możliwość wykorzystania wiedzy zdobytej na lekcjach z podstaw przedsiębiorczości. Chcąc rozwijać w ramach ekonomii w praktyce postawy i umiejętności przedsiębiorcze, należy zdaniem autorów najpierw przekazać uczniom niezbędną wiedzę na zajęciach z podstaw przedsiębiorczości, a następnie zaktywizować ich do działania na przedmiotu ekonomia w praktyce. Taki cel przyświecał powstaniu niniejszego, zintegrowanego programu nauczania.

Interdyscyplinarny program nauczania „Jestem przedsiębiorczy” do przedmiotów podstawy przedsiębiorczości i ekonomia w praktyce uwzględnia współczesne wymogi kształcenia i jest zgodny z definicją celów kształcenia, jak i treści nauczania, w odniesieniu do zapisów Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2009 roku, nr 4, poz.17).

Program nauczania obu przedmiotów jest programem nowatorskim skupiającym się przede wszystkim na samodzielnym zdobywaniu wiedzy i umiejętności przez uczniów³.

Połączenie teoretycznego charakteru przedmiotu podstawy przedsiębiorczości z praktycznym kształtowaniem postaw przedsiębiorczych na przedmiocie ekonomia w praktyce, umożliwi integralne ujęcie tych przedmiotów w niniejszej propozycji programu nauczania. Wyróżnikiem programu „Jestem przedsiębiorczy” jest wydzielenie siedmiu modułów tematycznych, których realizacja wspomaga aktywizację ucznia w podejmowaniu działań wspólnie z rówieśnikami, kształtowanie świadomości wyboru własnej drogi zawodowej, a także jej kreowania, uczestniczenie w życiu społecznym oraz zdobywanie wiedzy i umiejętności.

Dobrze jest, kiedy w procesie nauczania przekazywane wiadomości obrazowane są rzeczywistymi przykładami z życia codziennego – pozwala to w łatwy sposób przenieść treści teoretyczne na otaczającą rzeczywistość i dostrzec powiązania teorii z praktyką, a także umożliwia łatwiejsze zapamiętywanie i kojarzenie faktów. Istotne jest również, aby młodzież, zdobywając i rozszerzając wiedzę z podstaw przedsiębiorczości i ekonomii w praktyce, mogła korzystać z doświadczeń osób z najbliższego otoczenia oraz informacji dostępnych na co dzień w środkach masowego przekazu⁴.

Nauczyciel w obszarze zaproponowanych modułów tematycznych, może zmodyfikować program, dostosowując go do zdiagnozowanych potrzeb edukacyjnych i zainteresowań ucznia oraz uwzględniając niektóre uwarunkowania, np. środowisko lokalne, czy możliwości szkoły.

Ponadto, nauczyciel posługując się interdyscyplinarnym programem nauczania po zrealizowaniu przedmiotu podstawy przedsiębiorczości będzie mógł z chętnymi uczniami kontynuować jego realizację poszerzając przekazaną dotychczas wiedzę o konkretne zajęcia praktyczne – realizując treści nauczania z przedmiotu ekonomia w praktyce. Elastyczna konstrukcja programu uwzględnia jednak możliwość częściowej jego realizacji, w przypadku, gdy część uczniów nie wybierze przedmiotu uzupełniającego ekonomia w praktyce.

³ Przedsiębiorczość na czasie. Poradnik metodyczny nauczyciela, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa–Łódź, 2012

W takiej sytuacji nauczyciel poprzestaje z tymi uczniami na zrealizowaniu pierwszych pięciu działań programów, które w pełni realizują treści nauczania z podstawy programowej podstaw przedsiębiorczości.

Innowacyjny program nauczania „Jestem przedsiębiorczy” realizowany będzie w Zespole Szkół im. Komisji Edukacji Narodowej w Poznaniu od roku szkolnego 2013/2014. Pilotażowo wdrożony będzie w jednej klasie pierwszej liceum, ale planuje się, aby w następnych latach objęte nim były wszystkie klasy pierwsze rozpoczynające naukę w naszej szkole.

O wyborze programu nauczania „Jestem przedsiębiorczy” zdecydowała jego innowacyjność, możliwość dostosowania do potrzeb uczniów i ich zainteresowań oraz możliwość kontynuowania na zajęciach praktycznych z przedmiotu ekonomia w praktyce.

Realizacja tego programu w Zespole Szkół im. KEN w Poznaniu będzie odpowiedzią na potrzeby gospodarki i rynku pracy gdzie wysoko ceni się postawy i umiejętności przedsiębiorcze.

Zespół Szkół im. KEN w Poznaniu jest szkołą, która od wielu lat wspiera uczniów w rozwijaniu ich kompetencji przedsiębiorczych oraz poszerza ich wiedzę z zakresu szeroko pojętej ekonomii. Od wielu lat w szkole realizowane są projekty edukacyjne z przedsiębiorczości rozwijające umiejętności i kompetencje kluczowe uczniów np. *Moje Finanse* – Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości, byliśmy organizatorami trzech edycji Ogólnopolskiego Konkursu Wiedzy o Bankach, ponadto otrzymaliśmy „**Certyfikat Jakości**” *Szkoła Przedsiębiorczości*, Warszawa 2008 Ministerstwo Edukacji Narodowej. Od 2004 roku nasi uczniowie bardzo chętnie uczestniczą w Dniach Przedsiębiorczości podczas którego weryfikują wyobrażenia o wymarzonej pracy z rzeczywistością. Jesteśmy organizatorami *Ogólnopolskiego Tygodnia Kariery* oraz cyklicznie od 2005 roku w naszej szkole odbywają się konferencje z udziałem instytucji wspierających samozatrudnienie na rynku pracy (Poznański Ośrodek Wspierania Przedsiębiorczości, Inkubator Młodzieżowej Przedsiębiorczości, WUP, PUP).

ZSM im. KEN w Poznaniu znajduje się w mieście liczącym ponad 570 tys. mieszkańców, jednak ponad 60% uczniów uczęszczających do szkoły to ludzie z niewielkich okolicznych miejscowości w tym z terenów wiejskich. Ponieważ szkoła położona jest przy dużym węzle komunikacyjnym stąd większość uczniów to osoby przyjezdne. Niezbędne jest więc rozwijanie ich umiejętności przedsiębiorczych, które zapoczątkują w przyszłości i wpłyną na poprawę warunków ich życia. Zajęcia z podstaw przedsiębiorczości i ekonomii w praktyce nie powinny polegać tylko na przekazywaniu wiedzy o gospodarce i o tym, jak założyć firmę – powinny służyć rozwijaniu umiejętności umożliwiających sprawne funkcjonowanie w sferze ekonomicznej. Uczeń kończący naszą szkołę powinien mieć wyrobione postawy i zachowania przedsiębiorcze, które przydadzą się w każdej pracy i całym dorosłym życiu. Bogactwo narzędzi wykorzystywanych w realizacji projektu „Jestem przedsiębiorczy” sprawi, że zajęcia z przedmiotów staną się atrakcyjne i ciekawe dla ucznia, a nauczycielowi pozwolą na korzystanie z nowych metod opartych o nowoczesne technologie.

ZSM im. KEN w Poznaniu jest szkołą bardzo dobrze wyposażoną w narzędzia multimedialne. Wszystkie sale lekcyjne posiadają rzutniki multimedialne stacjonarne oraz stałe łącze internetowe oraz dodatkowym atutem

⁴ Przedsiębiorczość na czasie. Poradnik metodyczny nauczyciela, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa–Łódź, 2012

jest 15 tablic multimedialnych. Do dyspozycji uczniów są dwie sale komputerowe w pełni wyposażone oraz nowoczesna świetlica umożliwiające wykorzystanie technologii mediów strumieniowych tzn. do prowadzenia konferencji i wykładów na odległość w czasie rzeczywistym.. Nowoczesne wyposażenie szkoły sprawi, że realizacja programu nauczania „Jestem przedsiębiorczy” umożliwi przekazywanie wiedzy i kształcenie umiejętności w sposób w pełni nowatorski. Realizując ten program należy ograniczyć stosowanie tradycyjnych metod podających na rzecz metod aktywizujących dzięki czemu uczeń bierze czynny udział w procesie edukacyjnym.

Nauczyciele wykorzystując bazę wyposażeniową szkoły, wprowadzają nowoczesne formy nauczania, usprawniają proces dydaktyczny, sukcesywnie poszerzają swój warsztat pracy.

Ponadto sprzęt, który posiada szkoła jest wykorzystywany przez firmy zewnętrzne w celu realizacji dodatkowych kursów zawodowych.

Oferta edukacyjna szkoły została też poszerzona o działający w naszej szkole Ośrodek Egzaminacyjny do przeprowadzania zewnętrznych egzaminów zawodowych – nie tylko dla uczniów naszej szkoły.

W ramach Szkolnego Ośrodka Kariery zajmującego się doradztwem zawodowym oferta edukacyjna szkoły jest poszerzona także o konferencje, na które zapraszani są pracodawcy województwa wielkopolskiego, którzy przedstawiają wymagania, profil swojego idealnego pracownika itp., przygotowując naszych uczniów do dobrego wejścia na wielkopolski rynek pracy.

O świetnych warunkach lokalowych i wyposażeniowych szkoły świadczy również dobitnie zwiększenie liczby uczniów wynikające z naboru na nowy rok szkolny.

Ogólny cel kształcenia w ramach przedmiotu podstawy przedsiębiorczości i ekonomia w praktyce to zatem wspomaganie wszechstronnego rozwoju młodego pokolenia, a szczególnie:

- umiejętność wykorzystania form komunikacji werbalnej i niewerbalnej
- umiejętność pracy w zespole i prowadzenia negocjacji
- umiejętność podejmowania decyzji oraz oceny ich skutków
- znajomość mocnych i słabych stron własnej osobowości
- rozwijanie myślenia analitycznego i syntetycznego
- kształtowanie pozytywnych relacji z otoczeniem, podejmowanie działań w środowisku lokalnym, regionalnym, krajowym, międzynarodowym
- ułatwienie znalezienia własnego miejsca w społeczności
- budowanie postaw przedsiębiorczych
- przygotowanie do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu gospodarczym i społecznym
- znajomość mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej i rolę państwa w tym zakresie
- obserwacja aktualnych zmian i tendencji w gospodarce Polski i świata
- rozumienie i stosowanie się wybranymi przepisami prawa
- rozróżnianie i porównywanie form inwestowania i wynikającego z nich ryzyka

- analiza aktualnej sytuacji na rynku pracy i trafna ocena własnych możliwości rozwoju zawodowego
- umiejętność zaplanowania własnej kariery zawodowej i aktywnego poszukiwania pracy
- rozumienie wpływu pracy na postawę i zachowanie człowieka
- realizacja przedsięwzięcia od pomysłu, przez planowanie, wdrożenie, aż do analizy i prezentacji efektów
- znajomość zasad funkcjonowania przedsiębiorstw
- umiejętność konstrukcji biznesplanu
- umiejętność założenia i prowadzenia własnej działalności gospodarczej
- znajomość i stosowanie zasady etyki w biznesie, umiejętność rozróżniania zachowań etycznych od nieetycznych
- umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi TIK
- umiejętność wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji
- umiejętność rozpoznawania własnych potrzeb edukacyjnych oraz uczenia się

2. OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ

Przyjęte przez autorów programu cele kształcenia z zakresu podstaw przedsiębiorczości i ekonomii w praktyce powinny przekładać się bezpośrednio na osiągnięcia uczniów realizujących program. Poniżej przedstawiono osiągnięcia ucznia po zrealizowaniu programu nauczania, zgodne z wymaganiami szczegółowymi podstawy programowej, w podziale na przyjęte działy programu nauczania.

1 Człowiek przedsiębiorczy i komunikacja interpersonalna. Uczeń

- przedstawia cechy, jakimi charakteryzuje się osoba przedsiębiorcza
- rozpoznaje zachowania asertywne, uległe i agresywne, odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej
- rozpoznaje mocne i słabe strony własnej osobowości, odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej
- charakteryzuje swoje role społeczne i typowe dla nich zachowania
- zna korzyści wynikające z planowania własnych działań i inwestowania w siebie
- analizuje przebieg kariery zawodowej osoby, która zgodnie z zasadami etyki odniosła sukces w życiu zawodowym
- podejmuje racjonalne decyzje, opierając się na posiadanych informacjach i ocenia skutki własnych działań
- stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej w celu autoprezentacji oraz prezentacji własnego stanowiska
- przedstawia drogę, jaką dochodzi się do własnych praw w roli członka zespołu, pracownika, konsumenta
- zna prawa konsumenta oraz wymienia instytucje stojące na ich straży, przedstawia zasady składania reklamacji w przypadku niezgodności towaru z umową
- odczytuje informacje zawarte w reklamach, odróżniając je od elementów perswazyjnych, wskazuje pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumentów

2 Funkcjonowanie gospodarki rynkowej. Uczeń

- charakteryzuje społeczne i ekonomiczne cele gospodarowania, odwołując się do przykładów z różnych dziedzin
- rozróżnia czynniki wytwórcze (praca, przedsiębiorczość, kapitał, ziemia i informacja) i wyjaśnia ich znaczenie w różnych dziedzinach gospodarki
- wymienia podstawowe cechy, funkcje i rodzaje rynków
- wyjaśnia okólny obieg pieniądza w gospodarce rynkowej
- omawia transformację gospodarki Polski po 1989 roku
- charakteryzuje czynniki wpływające na popyt i podaż
- wyznacza punkt równowagi rynkowej na prostych przykładach
- wymienia i charakteryzuje ekonomiczne funkcje państwa
- opisuje podstawowe mierniki wzrostu gospodarczego
- przedstawia przyczyny i narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę
- wymienia źródła dochodów i rodzaje wydatków państwa
- wyjaśnia wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę
- charakteryzuje narzędzia polityki pieniężnej
- identyfikuje rodzaje inflacji w zależności od przyczyn jej powstania oraz stopy inflacji
- wyjaśnia wpływ kursu waluty na gospodarkę i handel zagraniczny
- charakteryzuje zjawiska recesji i dobrej koniunktury w gospodarce
- wyszukuje informacje o aktualnych tendencjach i zmianach w gospodarce świata i Polski
- wskazuje największe centra finansowe i gospodarcze na świecie
- ocenia wpływ globalizacji na gospodarkę świata i Polski oraz podaje przykłady oddziaływania globalizacji na poziom życia i model konsumpcji

3 Pieniądz i instytucje rynkowe. Uczeń

- rozróżnia formy i funkcje pieniądza
- wyjaśnia rolę, jaką w gospodarce pełnią instytucje rynkowe: bank centralny, banki komercyjne, giełda papierów wartościowych, fundusze inwestycyjne, firmy ubezpieczeniowe, fundusze emerytalne
- oblicza procent od kredytu i lokaty bankowej, ocenia możliwość spłaty zaciągniętego kredytu przy określonym dochodzie
- wyjaśnia mechanizm funkcjonowania giełdy papierów wartościowych na przykładzie Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie
- wskazuje różnicę między różnymi rodzajami papierów wartościowych
- wymienia podstawowe wskaźniki giełdowe i wyjaśnia ich wagę w podejmowaniu decyzji dotyczących inwestowania na giełdzie
- rozróżnia formy inwestowania kapitału i dostrzega zróżnicowanie stopnia ryzyka w zależności od rodzaju inwestycji oraz okresu inwestowania
- oblicza przewidywany zysk z przykładowej inwestycji kapitałowej w krótkim i długim okresie

- charakteryzuje system emerytalny w Polsce i wskazuje związek pomiędzy swoją przyszłą aktywnością zawodową, a wysokością emerytury
- analizuje oferty banków, funduszy inwestycyjnych, firm ubezpieczeniowych i funduszy emerytalnych

4 Rynek pracy. Uczeń

- omawia mierniki i skutki bezrobocia dla gospodarki oraz sposoby walki z bezrobociem
- wyjaśnia motywy aktywności zawodowej człowieka
- analizuje własne możliwości znalezienia pracy na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim
- wyszukuje oferty pracy, uwzględniając własne możliwości i predyspozycje
- rozróżnia sposoby zatrudnienia pracownika i interpretuje podstawowe przepisy Kodeksu pracy, w tym obowiązki i uprawnienia pracownika i pracodawcy
- sporządza dokumenty aplikacyjne dotyczące konkretnej oferty pracy
- przygotowuje się do rozmowy kwalifikacyjnej i uczestniczy w niej w warunkach symulowanych
- charakteryzuje różne formy wynagrodzeń i oblicza swoje wynagrodzenie brutto i netto, wypełnia deklarację podatkową PIT, opierając się na przykładowych danych
- rozróżnia zachowania etyczne i nieetyczne w roli pracodawcy i pracownika, wyjaśnia zjawisko mobbingu w miejscu pracy oraz przedstawia sposoby działania

5 Przedsiębiorstwo. Uczeń

- charakteryzuje otoczenie, w którym działa przedsiębiorstwo
- omawia cele działania przedsiębiorstwa oraz sposoby ich realizacji
- sporządza projekt własnego przedsiębiorstwa oparty na biznesplanie
- rozróżnia podstawowe formy prawno-organizacyjne przedsiębiorstwa
- opisuje procedury i wymagania związane z zakładaniem przedsiębiorstwa
- omawia zasady pracy zespołowej i wyjaśnia, na czym polegają role lidera i wykonawcy, omawia cechy dobrego kierownika zespołu
- identyfikuje i analizuje konflikty w zespole i proponuje metody ich rozwiązania, szczególnie w drodze negocjacji
- omawia etapy realizacji projektu oraz planuje działania zmierzające do jego realizacji
- charakteryzuje zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie krajowym i międzynarodowym
- charakteryzuje czynniki wpływające na sukces i niepowodzenie przedsiębiorstwa

6 Planowanie przedsięwzięcia i analiza rynku. Uczeń

- wymienia zasady planowania i wyjaśnia korzyści wynikające z planowania działań
- charakteryzuje skutecznego menedżera
- dokonuje wyboru formy przedsięwzięcia uczniowskiego
- określa etapy realizacji przedsięwzięcia i dzieli je na zadania cząstkowe

- prognozuje efekty finansowe oraz pozafinansowe przedsięwzięcia z uwzględnieniem kosztów i przychodów
- opisuje rynek, na którym działa przyjęte przez uczniów przedsięwzięcie uczniowskie
- zbiera informacje o rynku i wyjaśnia rządzące nim mechanizmy
- prezentuje zebrane informacje o rynku
- analizuje zagrożenia i możliwości realizacji przedsięwzięcia o charakterze ekonomicznym na podstawie zebranych informacji o rynku
- projektuje i stosuje etyczne działania marketingowe

7 Organizacja przedsięwzięcia i ocena efektów działań. Uczeń

- stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej
- przyjmuje rolę lidera lub wykonawcy
- charakteryzuje cechy dobrego lidera grupy
- przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji
- współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie
- wymienia sposoby rozwiązywania konfliktów w grupie
- projektuje kodeks etyczny obowiązujący w grupie
- przyjmuje formę prezentacji efektów przedsięwzięcia
- wymienia efekty pracy
- analizuje mocne i słabe strony przeprowadzonego przedsięwzięcia uczniowskiego
- ocenia możliwości realizacji przedsięwzięcia o podobnym charakterze na gruncie realnej gospodarki rynkowej

Cele w zakresie kształtowania postaw (wychowawcze)

W interdyscyplinarnym programie nauczania „Jestem przedsiębiorczy” zwraca się również uwagę na podejmowanie przez nauczyciela działań o charakterze wychowawczym. Nauczanie przedmiotów podstawy przedsiębiorczości i ekonomia w praktyce powinno pozwolić na osiągnięcie celów wychowawczych, a w szczególności:

- wspieranie wszechstronnego rozwoju ucznia;
- kształtowanie u uczniów takich cech jak: odpowiedzialność, wiarygodność, uczciwość, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek do innych ludzi, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista i gotowość do uczestnictwa w życiu społeczno-gospodarczym, podejmowanie inicjatyw oraz do pracy zespołowej;
- rozwijanie ciekawości poznawczej uczniów ukierunkowanej na poszukiwanie prawdy;
- stwarzanie uczniom warunków do nabywania umiejętności planowania, organizowania i oceniania własnych działań oraz przyjmowania za nią odpowiedzialności.

3. ROZKŁAD GODZIN NA POSZCZEGÓLNE DZIAŁY TREŚCI KSZTAŁCENIA

Dział treści kształcenia	Liczba godzin ogółem, w tym liczba godzin w całości utrwalająco-sprawdzających i godzin do dyspozycji nauczyciela
1) Człowiek przedsiębiorczy i komunikacja interpersonalna (p. 1 podstawy programowej PP)	11/3
2) Funkcjonowanie gospodarki rynkowej (p. 2 i 4 PP)	10/2
3) Pieniądz i instytucje rynkowe (p. 3 PP)	10/2
4) Rynek pracy (p. 6 PP)	15/2
5) Przedsiębiorstwo (p. 5 PP)	14/2
6) Planowanie przedsięwzięcia i analiza rynku (p. 1 i 2 podstawy programowej EwP)	15/2
7) Organizacja przedsięwzięcia i ocena efektów działań (p. 3 i 4 EwP)	15/2
łącznie w ramach PP	60
łącznie w ramach EwP	30
razem	90

4. ROZKŁAD TREŚCI KSZTAŁCENIA, SZCZEGÓŁOWE CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA, SPOSOBY OSIĄGNIĘCIA CELÓW, PROPONOWANE ŚRODKI DYDAKTYCZNE I METODY SPRAWDZANIA OSIĄGNIĘĆ (TAB. 4)

Propozycje kryteriów oceny

Sprawdzanie osiągnięć uczniów jest nieodwracalnie związane z procesem kształcenia. Kontrolowanie każdego świadomego działania człowieka, służy przede wszystkim podnoszeniu efektywności tego działania. W. Okoń (1992)⁵ definiuje kontrolę wyników nauczania jako ogół zabiegów nauczycieli mających na celu:

- Obserwację, analizę i ocenę postępów w nauce i zachowaniu zarówno pojedynczych uczniów, jak i klas i szkół oraz wykorzystywanie do dalszych optymalizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej.
- Obserwację i ocenę czynności samo kontrolnych uczniów oraz kolektywu klasowego, jak również kształtowanie odpowiednich cech osobowości.
- Informowanie uczniów, rodziców oraz innych osób odpowiedzialnych za wychowanie o postępach uczniów poprzez rzeczowe oceny, stopnie i świadectwa szkolne.

Proponuje się dwa sposoby kontroli efektów nauczania: kontrolę indywidualną i kontrolę zespołową. Zarówno kontrola indywidualna, jak i zespołowa polega na sprawdzeniu efektów kształcenia w zakresie wiedzy i umiejętności. Nauczyciel formułując ocenę może również uwzględnić samoocenę ucznia oraz ocenę koleżeńską. Jako dodatkowe, ważne zdaniem autorów **kryteria oceny pracy zespołu** można uwzględnić następujące elementy:

⁵ Okoń W., Słownik pedagogiczny, Wyd. 5, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992

- umiejętność planowania działań i organizacji pracy,
- umiejętność współdziałania,
- umiejętność skutecznej komunikacji,
- umiejętność stosowania się do harmonogramów prac,
- umiejętność diagnozowania problemów i ich efektywnego rozwiązywania,
- umiejętność prezentowania efektów pracy grupy,
- umiejętność dokumentowania działalności,
- umiejętność planowania i zarządzania finansami.

Szczegółowe **kryteria oceny indywidualnej** zawierają poniższe zestawienia-proponycja punktacji dla testów i sprawdzianów pisemnych, oraz poziom wymagań na poszczególne oceny szkolne.

Skala ocen do testów i sprawdzianów pisemnych zgodna jest z wewnątrzszkolnym systemem oceniania obowiązującym w ZSM im KEN w Poznaniu.

Punktacja [%]	Ocena
100	celujący
99-90	bardzo dobry
89-75	dobry
74-53	dostateczny
52-40	dopuszczający
39-0	niedostateczny

Poziom wymagań na poszczególne oceny szkole

Z racji wagi i znaczenia oceny w procesie kształcenia, autorzy przyjęli następujące wymagania na poszczególne oceny szkolne:

- **Wymagania konieczne** – znajomość podstawowych wiadomości i umiejętności, koniecznych do osiągnięcia wykształcenia ogólnego z przedmiotu, na poziomie ponadgimnazjalnym – **stopień dopuszczający**
- **Wymagania podstawowe** – posiadanie wiadomości i umiejętności umożliwiających aktywny udział ucznia w lekcji, wykonywanie podstawowych zadań, czasem z pomocą nauczyciela – **stopień dostateczny**
- **Wymagania rozszerzające** – dobre opanowanie wiadomości i umiejętności trudniejszych, umożliwiające poprawne, samodzielne rozwiązywanie stawianych przed uczniem zadań w sytuacjach typowych – **stopień dobry**

- **Wymagania dopełniające** – pełne opanowanie wszystkich wiadomości i umiejętności, oraz bezbłędne ich stosowanie w sytuacjach typowych i prostych sytuacjach nietypowych – **stopień bardzo dobry**
- **Wymagania wykraczające** – pełne opanowanie wszystkich wiadomości i umiejętności oraz wykorzystanie ich w sytuacjach nietypowych, problemowych, umiejętność korelowania i wykorzystywania wiedzy i umiejętności również na innych przedmiotach szkolnych, lub w codziennym życiu – **stopień celujący**

Założeniem postawionych wymagań jest możliwość uzyskania przez ucznia wyższej oceny jedynie przy spełnieniu wszystkich wymagań na oceny niższe.

Jeden program – dwie oceny

Ważną kwestią uwzględnioną w zintegrowanym programie nauczania podstaw przedsiębiorczości i ekonomii w praktyce – „Jestem przedsiębiorczy” – jest wynikająca z przepisów oświatowych konieczność osobnego wystawiania ocen z tych dwóch przedmiotów, pomimo realizowania jednego programu. Problem rozwiązano odpowiednio dzieląc zakres treści nauczania na działy. Realizacja działów 1–5 obejmuje zakres treści nauczania z podstaw przedsiębiorczości, a realizacja działów 6 i 7 obejmuje zakres treści nauczania z ekonomii w praktyce. Oceny wystawiane przez nauczycieli z wiedzy i umiejętności opanowanych w ramach realizacji działów 1–5 wystawiane będą zatem z podstaw przedsiębiorczości, a oceny wystawiane z działów 6 i 7 – z ekonomii w praktyce.

Wymagania szczegółowe na poszczególne stopnie szkolne do poszczególnych działów

Dział 1

Wymagania konieczne. Uczeń

- przy pomocy nauczyciela definiuje pojęcie przedsiębiorczości
- wymienia cechy osoby przedsiębiorczej
- wie, do czego służy analiza SWOT
- zna pojęcie roli
- zna pojęcie komunikacji
- wymienia podstawowe bariery komunikacyjne
- wyjaśnia pojęcie: decyzja, decydent
- wymienia cechy dobrego lidera
- definiuje pojęcie konfliktu
- wymienia sposoby rozwiązywania konfliktów
- wymienia przyczyny konfliktów
- definiuje pojęcie konsument, zakupy na odległość
- definiuje pojęcie reklamy
- zna pozytywne i negatywne skutki reklamy
- wymienia media reklamy

Wymagania podstawowe. Uczeń

- samodzielnie podaje cechy osoby przedsiębiorczej
- zna zasady tworzenia analizy SWOT
- zna przebieg procesu komunikacji
- charakteryzuje bariery komunikacyjne
- wyjaśnia pojęcie racjonalności decyzji
- zna wady i zalety indywidualnego i zespołowego procesu podejmowania decyzji
- charakteryzuje cechy dobrego lidera
- definiuje pojęcia: negocjacje, mediacje, frustracja
- omawia przyczyny konfliktów
- wymienia kompetencje przedsiębiorcze
- wymienia podstawowe prawa konsumenta
- wymienia instytucje zajmujące się ochroną praw konsumenta
- zna pojęcie strategii reklamowej
- zna model aida

Wymagania rozszerzające. Uczeń

- samodzielnie dokonuje analizy SWOT własnej osobowości
- charakteryzuje role społeczne
- wyjaśnia przebieg procesu komunikacji
- stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej
- wymienia techniki negocjacyjne
- charakteryzuje kompetencje przedsiębiorcze
- rozróżnia pojęcia: gwarancja, rękojmia, niezgodność towaru z umową
- charakteryzuje funkcje reklamy
- wskazuje i charakteryzuje elementy modelu aida dla wskazanych reklam

Wymagania dopełniające. Uczeń

- rozpoznaje typowe zachowania dla różnych ról społecznych
- prezentuje swoje stanowisko stosując różne aspekty komunikacji werbalnej i niewerbalnej
- podejmuje racjonalne decyzje
- stosuje zasady skutecznej komunikacji
- omawia techniki negocjacyjne
- zna zasady prowadzenia skutecznych negocjacji
- potrafi dochodzić swoich roszczeń z tytułu gwarancji i niezgodności towaru z umową
- rozumie mechanizm oddziaływania reklamy na konsumenta

Wymagania wykraczające. Uczeń

- podejmuje racjonalne decyzje i ocenia skutki podjętych działań
- stosuje wybrane techniki negocjacyjne

- rozwija swoje kompetencje przedsiębiorcze poprzez np. modułowy system szkoleń, uczestnictwo w projektach edukacyjnych z zakresu przedsiębiorczości

Dział 2

Wymagania konieczne. Uczeń

- zna pojęcia i terminy: gospodarka, konsument, rynek, podaż, popyt, cena, cena równowagi rynkowej, budżet państwa, podatek, inflacja, PKB, import, eksport, globalizacja, wzrost gospodarczy
- omawia proces transformacji gospodarczej Polski po 1989 roku
- uczeń wymienia i rozróżnia czynniki wytwórcze: praca, ziemia, kapitał, informacja, przedsiębiorczość
- uczeń charakteryzuje społeczne i ekonomiczne cele gospodarowania
- uczeń wymienia rodzaje rynków
- uczeń wymienia ekonomiczne funkcje państwa
- wymienia funkcje pieniądza

Wymagania podstawowe. Uczeń

- potrafi wskazać cechy gospodarki rynkowej oraz centralnie sterowanej
- potrafi wyjaśnić znaczenie czynników wytwórczych w różnych dziedzinach gospodarki
- charakteryzuje czynniki wpływające na popyt i podaż
- wymienia podmioty gospodarki rynkowej i określa ich role
- wyjaśnia funkcje rynku w gospodarce
- wyjaśnia znaczenie terminu wzrost gospodarczy
- wymienia główne źródła dochodów i wydatków państwa

Wymagania rozszerzające. Uczeń

- zna pojęcia: dobra substytucyjne, dobra komplementarne, handel zagraniczny, kurs walutowy, siła nabywcza waluty, deficyt budżetowy
- potrafi porównać gospodarkę rynkową z gospodarką centralnie sterowaną
- wymienia i charakteryzuje zasoby występujące w gospodarce
- wyjaśnia prawa popytu i podaży
- wymienia rodzaje inflacji
- wymienia fazy cyklu koniunkturalnego
- wymienia podstawowe narzędzia polityki pieniężnej

Wymagania dopełniające. Uczeń

- wyjaśnia na przykładach pojęcie: obieg okrężny w gospodarce, interwencjonizm państwowy
- wyznacza na podstawie danych krzywą popytu oraz krzywą podaży oraz punkt równowagi rynkowej
- charakteryzuje pozacenowe czynniki wpływające na popyt i podaż

- uczeń wskazuje zależności pomiędzy cenami dóbr komplementarnych oraz substytucyjnych
- omawia samodzielnie skutki inflacji
- wymienia korzyści jakie płyną z handlu zagranicznego
- rozróżnia i opisuje wybrane wskaźniki wzrostu i rozwoju gospodarczego

Wymagania wykraczające. Uczeń

- ocenia samodzielnie plan Balcerowicza opierając się na faktach historycznych
- określa powiązania podmiotów gospodarczych
- potrafi samodzielnie wyciągnąć wnioski na podstawie przebiegu krzywej popytu i podaży
- samodzielnie przedstawia skuteczne sposoby przeciwdziałania inflacji
- przedstawia argumenty za i przeciw ingerencji państwa w gospodarkę
- samodzielnie ocenia wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę
- samodzielnie przedstawia wady i zalety postępującego procesu globalizacji opierając się na faktach ekonomicznych

Dział 3

Wymagania konieczne. Uczeń

- wyjaśnia pojęcia: pieniądź, inflacja, siła nabywcza pieniądza, bank, bank centralny, bank komercyjny, odsetki, kapitalizacja odsetek, kredyt bankowy, zdolność kredytowa, karta kredytowa, rynek kapitałowy, giełda, makler, akcja, obligacja, indeks giełdowy, ceduła giełdowa, hossa, bessy, inwestowanie, fundusz inwestycyjny, ubezpieczenie, polisa ubezpieczeniowa, ubezpieczający, ubezpieczony
- wymienia: formy pieniądza, rodzaje lokat bankowych i kredytów bankowych, korzyści wynikające z korzystania z kredytów, różnice między rynkiem pierwotnym a rynkiem wtórnym, filary systemu emerytalnego w Polsce
- identyfikuje bankowe i pozabankowe formy inwestowania
- wskazuje źródła pozyskania informacji potrzebnych do podjęcia decyzji o niskim stopniu trudności

Wymagania podstawowe. Uczeń

- wyjaśnia: różnice pomiędzy bankiem centralnym a bankiem komercyjnym, mechanizm odsetek i kapitalizacji odsetek, symbole GPW w Warszawie, różnicę pomiędzy akcją a obligacją, różnicę pomiędzy ryzykiem a zyskiem
- charakteryzuje: cechy pieniądza, rodzaje lokat bankowych, rodzaje kredytów, podstawowe indeksy giełdowe, zasady inwestowania na giełdzie, ubezpieczenia według różnych kryteriów, filary systemu emerytalnego w Polsce
- opisuje dwa czynniki, które wpływają na ewolucję form pieniądza
- rozpoznaje funkcje banku centralnego na podstawie materiału źródłowego

Wymagania rozszerzające. Uczeń

- wyjaśnia: funkcje pieniądza odwołując się do przykładów występujących w praktyce, wpływ inflacji na siłę nabywczą pieniądza, organoleptyczne sposoby odróżniania pieniądza prawdziwego od fałszywego, podstawowe cechy SKOK-u, pojęcie: para bank, na czym polega „podatek Belki”, zagrożenia wynikające z korzystania z „szybkich kredytów”, mechanizm funkcjonowania GPW, procedurę zakupu papierów wartościowych
- oblicza: wysokość odsetek korzystając ze wzorów matematycznych oraz kalkulatorów w wersji elektronicznej, przyszłą wartość lokaty
- sporządza listę banków komercyjnych, które znajdują się w wybranej miejscowości
- wymienia wszystkie elementy polskiego systemu bankowego
- odczytuje informacje zawarte w danych statystycznych
- ocenia możliwość spłaty kredytu przy określonych dochodach
- podejmuje proste decyzję dotyczące wyboru usług finansowych na podstawie podanych informacji

Wymagania dopełniające. Uczeń

- wyciąga wnioski na podstawie danych statystycznych
- argumentuje tezę, że pieniądze są ważne zarówno z punktu widzenia mikro jak i makroekonomicznego
- przedstawia argumenty potwierdzające wybór określonej polityki pieniężnej w oparciu o przedstawioną sytuację na rynku
- dostrzega zależność pomiędzy wykorzystaniem określonego narzędzia polityki pieniężnej banku centralnego a konsekwencją dla osób fizycznych i przedsiębiorstw
- korzysta ze wskazanych zasobów sieci czy innych materiałów źródłowych przy rozwiązywaniu określonych problemów
- analizuje oferty banków, instytucji ubezpieczeniowych oraz innych podmiotów i argumentuje podjętą decyzję dotyczącą dokonanego wyboru usług finansowych
- krytycznie ocenia reklamy usług finansowych
- opracowuje plan wyjścia z długów oraz innej trudnej sytuacji finansowej
- prognozuje efekty finansowe podjętych decyzji

Wymagania wykraczające. Uczeń

- samodzielnie poszukuje, segreguje i krytycznie ocenia informacje niezbędne do rozwiązania określonego problemu
- przedstawia swoje stanowisko na określony temat korzystając z korelacji międzyprzedmiotowej
- proponuje rozwiązania określonych problemów z praktyki gospodarczej
- potrafi definiować problem oraz ustalić procedurę jego rozwiązania
- wykazuje się dużą samodzielnością oraz kreatywnością przy rozwiązywaniu problemów

Dział 4

Wymagania konieczne. Uczeń

- wyjaśnia rolę pracy w gospodarce i postrzega pracę jako wartość
- wymienia motywy aktywności zawodowej człowieka
- opisuje swoje umiejętności interpersonalne
- wyjaśnia pojęcie „bezrobocie”
- wymienia metody poszukiwania pracy
- wymienia warunki zmniejszające prawdopodobieństwo znalezienia się w grupie bezrobotnych, w tym bezrobotnych absolwentów
- wie, gdzie powinien zarejestrować się bezrobotny (powiatowy urząd pracy, wojewódzki urząd pracy)
- wyszukuje informacje o wolnych miejscach pracy w prasie i na tablicach informacyjnych urzędów pracy
- poprawnie pisze życiorys (CV) i list motywacyjny
- potrafi wymienić listę czynności, jakie należy wykonać, przygotowując się do rozmowy kwalifikacyjnej
- przewiduje pytania, które mogą być zadane podczas rozmowy kwalifikacyjnej i planuje odpowiedzi
- sporządza listę rzeczy, które należy zabrać na rozmowę i dobiera odpowiedni strój
- wie, co to jest Kodeks pracy
- rozróżnia poszczególne typy umów o pracę
- wymienia sposoby rozwiązywania umów o pracę
- wymienia podstawowe prawa i obowiązki pracownika oraz pracodawcy (na podstawie Kodeksu pracy)
- wyjaśnia pojęcie „mobbing”
- rozróżnia płacę brutto i netto
- wymienia i stosuje (podczas zajęć w szkole) zasady bezpieczeństwa i higieny pracy

Wymagania podstawowe. Uczeń

- podaje funkcje pracy
- definiuje czynniki wpływające na popyt i podaż na rynku pracy
- określa rodzaje bezrobocia i sposoby walki z bezrobociem
- wymienia instytucje pomagające bezrobotnym
- wyszukuje i podaje aktualne dane: poziomu bezrobocia, kwotę minimalnego i przeciętnego wynagrodzenia w Polsce
- potrafi wyznaczyć cel oraz sposób jego realizacji
- ustala hierarchię celów, które chce osiągnąć
- pisze plan własnego rozwoju zawodowego
- pisze własne ogłoszenie prasowe o poszukiwaniu pracy

- ustala aktywne formy pozyskania miejsca pracy
- odnajduje typowe błędy w życiorysach i listach motywacyjnych
- modyfikuje przygotowane dokumenty (CV i list motywacyjny) w zależności od charakteru pracy i stanowiska
- potrafi merytorycznie przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej (zdobyć informacje o potencjalnym pracodawcy)
- przeprowadza symulacyjną rozmowę kwalifikacyjną (jako pracownik i jako pracodawca)
- wymienia podstawowe przepisy Kodeksu pracy
- wymienia warunki, jakie musi spełniać poprawnie skonstruowana umowa o pracę
- omawia sposoby rozwiązywania umów o pracę oraz podaje przykłady sytuacji, w których pracodawca nie może rozwiązać umowy
- wymienia prawa pracowników młodocianych i kobiet
- wymienia formy wynagradzania
- wymienia niepieniężne korzyści wynikające z pracy
- ustala poszczególne składniki wynagrodzenia
- określa i podaje przykłady zachowań etycznych i nieetycznych w zakładzie pracy

Wymagania rozszerzające. Uczeń

- analizuje strukturę lokalnego rynku pracy
- analizuje przyczyny nierównowagi na krajowym lub (i) lokalnym rynku pracy
- wymienia podstawowe czynniki makroekonomiczne kształtujące stopę bezrobocia oraz skutki bezrobocia (makroekonomiczne, społeczne oraz psychofizyczne)
- analizuje strukturę przestrzenną bezrobocia w Polsce na mapie statystycznej lub na podstawie tabeli z danymi
- wyszukuje w Internecie informacje o wolnych miejscach pracy
- wypełnia życiorysy i pisze listy motywacyjne w edytorze tekstu oraz przesyła je pocztą elektroniczną
- czyta i interpretuje szczegółowe zapisy prawa pracy
- wymienia wady i zalety poszczególnych rodzajów umów o pracę z punktu widzenia pracownika i pracodawcy
- omawia inne niż umowa o pracę formy zatrudnienia (umowa o dzieło, umowa zlecenie) i podaje podstawowe cechy odróżniające je od umowy o pracę
- wyjaśnia znaczenie referencji w poszukiwaniu pracy
- omawia drogę postępowania w razie roszczeń z tytułu nieprawidłowego rozwiązania umowy o pracę
- wyszukuje oraz czyta ze zrozumieniem szczegółowe prawa i obowiązki pracownika oraz pracodawcy (na podstawie Kodeksu pracy)
- wymienia funkcje płacy
- omawia formy wynagradzania pod kątem ich funkcji motywacyjnej
- wyszukuje informacje o przeciętnej płacy na danym stanowisku (także w Internecie)
- dokonuje ich hierarchizacji niepieniężnych korzyści wynikających z pracy

- potrafi wymienić składniki opodatkowania, zna tytuły obciążeń ZUS
- wypełnia deklarację podatkową PIT, opierając się na przykładowych danych

Wymagania dopełniające. Uczeń

- analizuje strukturę krajowego i europejskiego rynku pracy
- analizuje i ocenia zmiany na rynku pracy
- analizuje własne możliwości znalezienia pracy na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim
- ocenia metody przeciwdziałania bezrobociu
- wyjaśnia pojęcia: „stopa bezrobocia”, „wskaźnik aktywności zawodowej”
- oblicza stopę bezrobocia i zna skutki bezrobocia dla gospodarki
- sporządza profil pracodawcy i wybiera najlepszą ofertę pracy, biorąc pod uwagę kilka kryteriów (w warunkach symulacyjnych)
- wyszukuje (także w Internecie) i czyta ze zrozumieniem inne niż Kodeks pracy ustawy i rozporządzenia związane z wykonywaniem pracy
- interpretuje podstawowe przepisy Kodeksu pracy, w tym obowiązki i uprawnienia pracownika i pracodawcy
- porównuje prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy wynikające z różnych form zatrudnienia
- potrafi skonstruować umowę o pracę, umowę zlecenie lub umowę o dzieło
- wymienia warunki, jakie powinno spełniać prawidłowo napisane świadectwo pracy
- potrafi napisać referencje pracownikowi
- omawia sposoby przeciwdziałania mobbingowi w miejscu pracy
- wymienia podstawowe zasady zatrudniania osób niepełnosprawnych
- wskazuje na korzyści pracodawców wynikające z zatrudniania osób niepełnosprawnych
- potrafi negocjować wysokość pensji (w warunkach symulacyjnych)
- uczeń interpretuje aktualną sytuację na lokalnym i krajowym rynku pracy oraz wskazuje zachowania mobilne
- dokonuje obliczeń wynagrodzenia na podstawie poszczególnych umów o pracę z uwzględnieniem obciążeń pracownika i pracodawcy
- przedstawia sposoby przeciwdziałania mobbingowi w miejscu pracy

Wymagania wykraczające. Uczeń

- zna strukturę zawodową ludności Polski
- określa różne typy osobowości zawodowej
- opisuje rolę związków zawodowych
- ocenia skutki wyboru swojego przyszłego zawodu
- ocenia przyczyny, skutki i strukturę bezrobocia w Polsce, Europie i na świecie
- omawia zmiany na rynku pracy w Polsce, Europie i na świecie

Dział 5

Wymagania konieczne. Uczeń

- wymienia i omawia rodzaje działalności gospodarczej
- wymienia wszystkie typy spółek, klasyfikuje je jako osobowe lub kapitałowe
- wymienia podstawowe elementy i zasady sporządzania biznesplanu
- wymienia źródła finansowania działalności firmy i klasyfikuje koszty
- wymienia formy prawno-organizacyjne przedsiębiorstw
- wymienia rodzaje spółek prawa handlowego
- opisuje parametry struktury organizacyjnej
- opisuje proces podejmowania decyzji
- wymienia i scharakteryzuje rodzaje racjonalności decyzji

Wymagania podstawowe. Uczeń

- scharakteryzuje cztery najbardziej popularne spółki (spółkę cywilną, spółkę jawną, spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, spółkę akcyjną)
- omawia kwestie odpowiedzialności za zobowiązania tych spółek
- wymienia najważniejsze składniki pasywów i aktywów firmy
- podaje przykłady kosztów stałych i zmiennych przedsiębiorstwa

Wymagania rozszerzające. Uczeń

- potrafi zarejestrować firmę, wypełniając samodzielnie wszystkie niezbędne formularze (w najprostszym wariantcie jako jednoosobowy przedsiębiorca)
- charakteryzuje style kierowania ludźmi, wymieniając ich wady i zalety
- wypełnia deklarację VAT-7 i PIT-5

Wymagania dopełniające. Uczeń

- wyjaśnia znaczenie uczciwego, zgodnego z prawem i profesjonalnego zarządzania personelem
- oblicza i interpretuje wynik finansowy firmy (na prostych przykładach)
- dobiera najkorzystniejszą formę opodatkowania dla osoby prowadzącej jednoosobową działalność gospodarczą

Wymagania wykraczające. Uczeń

- korzysta ze wszystkich źródeł informacji dotyczących sytuacji finansowej firm
- charakteryzuje struktury złożonych organizacji gospodarczych
- objaśnia przydatność bilansu przedsiębiorstwa i rachunku zysków i strat
- charakteryzuje metody wyceny przedsiębiorstwa
- uzasadnia potrzebę wyceny wartości przedsiębiorstwa
- ocenia sytuację finansową przedsiębiorstwa na podstawie bilansu i wskaźników finansowych

- omawia i podaje przykłady różnych rodzajów decyzji podejmowanych w przedsiębiorstwie

Dział 6

Wymagania konieczne. Uczeń

- zna zasady skutecznej komunikacji
- wie co to jest komunikacja werbalna i niewerbalna
- potrafi wymienić sposoby planowania własnej kariery zawodowej
- wymienia najważniejsze cechy menedżera
- wie co to jest analiza SWOT
- wymienia czynniki planowania
- potrafi podejmować racjonalne decyzje
- wymienia etapy realizacji projektu
- wymienia zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie
- definiuje pojęcie mobbingu, korupcji, etyki zawodowej

Wymagania podstawowe. Uczeń

- stosuje zasady skutecznej komunikacji
- potrafi podejmować racjonalne decyzje i wprowadzać je w życie
- potrafi scharakteryzować 10 najważniejszych cech menedżera
- charakteryzuje czynniki wpływające na sukces i niepowodzenie w biznesie
- potrafi określić mocne i słabe strony swojej osoby
- umie dokonać analizy problemu
- umie współpracować w zespole
- potrafi przełamać uczucie lęku i nieśmiałości przed publicznym wystąpieniem
- zna zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie i potrafi je scharakteryzować
- zna oraz potrafi wymienić przejawy mobbingu

Wymagania rozszerzające. Uczeń

- zna sposoby planowania własnej kariery zawodowej w celu osiągnięcia sukcesu zawodowego
- zna zasady doboru pracowników oraz wie na czym polega ich pracownik
- stosuje zasady pracy zespołowej
- stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej
- charakteryzuje etapy i funkcje planowania
- potrafi podejmować decyzje i oceniać ich skutki
- potrafi określić etapy realizacji przedsięwzięcia i dzieli je na zadania cząstkowe
- potrafi sporządzić plan autoprezentacji
- wie na czym polegają nieetyczne zachowania pracownika

Wymagania dopełniające. Uczeń

- potrafi sporządzić analizę SWOT własnej osoby

- stosuje ogólnie przyjęte zasady etyki w życiu prywatnym i zawodowym
- zna zasady tworzenia projektu i wie jakie są etapy jego wykonania
- posiada umiejętność korzystania z różnych źródeł informacji
- umie ocenić i interpretować dane np. statystyczne
- potrafi selekcionować różne informacje
- potrafi redagować tekst
- umie podejmować racjonalne decyzje opierając się na posiadanych informacjach
- potrafi scharakteryzować reguły moralne i normy prawne jako element etycznego zachowania

Wymagania wykraczające. Uczeń

- potrafi analizować i oceniać uzyskane informacje (dobór, selekcja, ocena)
- umie opracować zwięzłe raporty na zadany temat
- potrafi prognozować efekty i skutki finansowe oraz pozafinansowe z uwzględnieniem kosztów i przychodów
- potrafi przekonać innych o celowości swojego działania
- charakteryzuje zagrożenia i możliwości realizacji przedsięwzięcia o charakterze ekonomicznym
- formułuje własne wnioski i opinie
- potrafi posługiwać się urządzeniami audiowizualnymi
- umie przedstawić różne sposoby dochodzenia własnych praw jako członka zespołu
- analizuje przykładowy kodeks etyki zawodowej danej profesji np. nauczyciela
- umie dowieść negatywnego wpływu szarej strefy na gospodarkę
- umie przeanalizować przebieg kariery zawodowej osoby, która zgodnie z zasadami etyki odniosła sukces zawodowy
- wymienia przejawy, skutki i sposoby przeciwdziałania mobbingowi
- identyfikuje rodzaje korupcji oraz wymienia przyczyny, skutki i sposoby przeciwdziałania korupcji

Dział 7

Wymagania konieczne. Uczeń

- zna zasady tworzenia analizy SWOT, definiuje metodę projektu
- określa procedury i wymagania związane z rejestracją działalności gospodarczej
- zna zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej
- charakteryzuje cechy dobrego lidera grupy
- wymienia rodzaje konfliktów
- zna zasady współpracy w zespole realizującym przedsięwzięcie
- definiuje pojęcie rachunkowości, wymienia funkcje rachunkowości, wymienia podstawowe dokumenty księgowe
- wymienia uproszczone formy opodatkowania
- definiuje pojęcie „podatek VAT”, wyjaśnia pojęcie „stawka podatku”, wymienia obowiązujące stawki podatku VAT

- potrafi wymienić formularze podatkowe VAT-7, PIT-36, PIT-36L
- wymienia różne formy zatrudnienia, definiuje samozatrudnienie
- zna formę prezentacji efektów przedsięwzięcia

Wymagania podstawowe. Uczeń

- określa etapy realizacji przedsięwzięcia i dzieli je na zadania cząstkowe
- wymienia dokumenty niezbędne do zarejestrowania firmy
- zna sposoby rozwiązywania konfliktów w zespole
- zna elementy kodeksu etycznego obowiązującego w grupie
- omawia funkcje rachunkowości, wymienia i charakteryzuje podstawowe zasady rachunkowości, charakteryzuje podstawowe dokumenty księgowe
- charakteryzuje uproszczone formy opodatkowania
- omawia rolę podatku VAT w polskim systemie podatkowym
- podaje przynajmniej 2 przykłady towarów i usług, które podlegają różnym stawkom podatku VAT
- potrafi wymienić i wypełnić formularze podatkowe VAT-7, PIT-36, PIT-36L
- wymienia efekty pracy
- wymienia mocne i słabe strony przeprowadzonego przedsięwzięcia uczniowskiego
- wskazuje plusy i minusy samozatrudnienia

Wymagania rozszerzające. Uczeń

- przydziela cząstkowe zadania i wyznacza osoby za nie odpowiedzialne
- charakteryzuje etapy rejestracji firmy
- wypełnia wybraną dokumentację związaną z rozpoczęciem działalności gospodarczej
- stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej
- przyjmuje rolę lidera lub wykonawcy
- przydziela i przyjmuje zadania do realizacji
- klasyfikuje i opisuje dowody księgowe, wypełnia dokumenty sprzedaży i zakupu (np. fakturę VAT) realizowanego przedsięwzięcia uczniowskiego
- Potrafi dobrać formę ewidencji dla podanej formy opodatkowania
- rozróżnia VAT należny i VAT naliczony
- potrafi rozliczyć działalność przedsiębiorstwa z urzędem skarbowym z tytułu podatku VAT i podatku dochodowego
- przyjmuje formę prezentacji efektów przedsięwzięcia
- analizuje mocne i słabe strony własnej osobowości w kontekście samozatrudnienia

Wymagania dopełniające. Uczeń

- wyjaśnia potrzebę i zasady realizacji zadań metodą projektu
- omawia etapy realizacji projektu oraz planuje działania zmierzające do jego realizacji
- współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie
- rozwiązuje konflikty w zespole

- projektuje kodeks etyczny obowiązujący w grupie
- potrafi bezbłędnie wypełnić dokumenty rejestracyjne (wniosek ceidg-1)
- uzasadnia konieczność prowadzenia rachunkowości w przedsiębiorstwie
- potrafi zastosować zasady prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów
- potrafi zakwalifikować podane operacje gospodarcze do właściwej kategorii przychodów i kosztów
- potrafi ewidencjonować operacje gospodarcze w podatkowej księdze przychodów i rozchodów
- potrafi obliczyć VAT należny, potrafi zdefiniować cenę netto i cenę brutto
- potrafi wyliczyć zobowiązanie podatkowe, składkę ZUS
- prawidłowo wypełnia deklarację ZUS
- analizuje mocne i słabe strony przeprowadzonego przedsięwzięcia uczniowskiego
- ocenia możliwość przeprowadzenia przedsięwzięcia w warunkach realnej gospodarki rynkowej

Wymagania wykraczające. Uczeń

- przyjmuje inicjatywę w działaniach nad projektem
- zna zasady i konsekwencje podejmowanych decyzji
- przewiduje szanse powodzenia przedsięwzięcia w realnym świecie
- ocenia stopień poprawności, rzetelności wypełnionych dokumentów
- wyjaśnia konsekwencje źle prowadzonej rachunkowości
- potrafi prawidłowo ewidencjonować zdarzenia w rejestrach VAT
- potrafi argumentować konieczność rozliczania z US i ZUS dla dobra kraju
- ocenia efektywność prowadzonej działalności na podstawie podanych wskaźników finansowych oraz innych czynników
- wyciąga wnioski z analizy mocnych i słabych stron realizacji przedsięwzięcia
- omawia zjawisko samozatrudnienia jako elementu wspomagającego rozwój gospodarczy kraju

5. LITERATURA

- Bień A., Bień W., Kalkulacja ceny pieniądza w lokatach, pożyczkach i kredytach, Warszawa, Difin, 1996
- Brzezińska E., Paszkowska-Rogacz A., Kształtowanie relacji pracowniczych, Łódź, Polsko-Amerykańskie Centrum Zarządzania PAM Center, 2001
- Corfield R., Jak przygotować swoje CV, żeby zdobyć wymarzoną pracę, Warszawa, Wydawnictwo Amber, 2001
- Komosa A., Szkolny słownik ekonomiczny, Wyd. 6, Warszawa, Ekonomik, 1994
- Kurek S., Rachwał T., Szubert M., Business Competencies in Polish School Curricula: Opinions of Teachers and Social Partners [in:] Fit for Business. Pre-Vocational Education in European Schools, eds Pilz M., Berger S., Canning R., VS Verlag für Sozialwissenschaften, Springer, Wiesbaden, s. 61-88, 2012
- Okoń W., Słownik pedagogiczny, Wyd. 5, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992
- Padurek B., Ryczałt, karta podatkowa, podatkowa księga przychodów i rozchodów – ćwiczenia, Wydawnictwo Bożena Padurek, Wrocław, 2011
- Peel M., Rozmowa kwalifikacyjna, Gliwice, Wydawnictwo Helion, 2004
- Podstawy przedsiębiorczości w pytaniach i odpowiedziach, Pod. red. R. Sobieckiego, Warszawa, Difin, 2004
- Przedsiębiorczość na czasie. Poradnik metodyczny nauczyciela, Pod red. E. Komorowska, Warszawa–Łódź, Wydawnictwo Szkolne PWN, 2012
- Przedsiębiorczość w edukacji, Pod red. A. Andrzejczak, Poznań, Akademia Ekonomiczna, 2008
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Załącznik 4 (Dz.U. z 15.01.2009, nr 4, poz. 17)
- Sopoćko A., Giełda papierów wartościowych, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, 1991
- Świątek A., Oczekiwania a realia wejścia ludzi młodych na rynek pracy jako wyzwanie dla edukacji z przedsiębiorczości, [w:] Rola przedsiębiorczości w edukacji, red. Z. Ziolo, T. Rachwał, Przedsiębiorczość – Edukacja, nr 8, Wydawnictwo Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej IG UP w Krakowie, Warszawa–Kraków, 2012, s. 137-154
- Świłło I., Jestem przedsiębiorczy – kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży z wykorzystaniem innowacyjnych technik i narzędzi. Prezentacja projektu [w:] Rola przedsiębiorczości w edukacji, red. Z. Ziolo, T. Rachwał, Przedsiębiorczość – Edukacja, nr 8, Wydawnictwo Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej IG UP w Krakowie, Warszawa–Kraków, s. 71-77
- Taylor J., Hardy D., Jak efektywnie poszukiwać pracy. Wykorzystanie metody firmy Monster, Kraków, Oficyna Ekonomiczna, 2009
- Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z dnia 06.08.2004 r., nr 173, poz. 1807)
- Williams L., Rozmowa kwalifikacyjna bez tajemnic. Zrób imponujące wrażenie i zdobądź wymarzoną pracę, Gliwice, Wydawnictwo Onepress, 2006
- Wojtasik B., Podstawy poradnictwa kariery. Poradnik dla nauczycieli, Warszawa, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, 2011
- Ziolo Z., Miejsce przedsiębiorczości w edukacji [w:] Rola przedsiębiorczości w edukacji, red. Z. Ziolo, T. Rachwał, Przedsiębiorczość – Edukacja, nr 8, Wydawnictwo Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej IG UP w Krakowie, Warszawa–Kraków, 2012, s. 10-23

Strony internetowe:

www.fundacja.komandor.pl
www.magiagestow.home.pl
www.ceidg.gov.pl
www.e-mentor.edu.pl
www.nbportal.pl